

EKONOMİK KRİZLER VE İŞÇİ SINIFI: DÜNÜN IŞIĞINDA YARINA BAKMAK

2 Aralık 2021

Yıldırım Koç

Türkiye ekonomisi giderek derinleşen bir ekonomik kriz yaşıyor. Sermayedar sınıfın belirli kesimleri bu krizden etkilenmiyor; tam tersine bu kriz sayesinde gelir ve servetlerini artırıyor. Gayrisafi yurt içi hasılda 2021 yılında yaşanan artış, hem geçen yılki olumsuzlukların bir ölçüde aşıldığını gösteriyor, hem de sermayenin belirli kesimlerinin artan kârlarını yansıtıyor. Özellikle birikimlerini dövizde yatırmış olanlar, Türk Lirası'nın sürekli değer yitirmesi karşısında son derece memnunlar. Bankalardaki döviz hesaplarının toplam mevduat içindeki payının yarısı çoktan geçmiş olması, bu kesime ilişkin bir ipucu veriyor.

Son günlerdeki yazılarımda da belirttiğim gibi, Türkiye'de ekonomik krizlerin en önemli nedeni, Türkiye ekonomisinin kazandığından daha fazla döviz harcamasıdır.

AKP iktidarının ilk yıllarında bu soruna çözüm olarak, aşırı değerli Türk Lirası politikası izlendi. Bir zamanlar 1 ABD Dolarının Türk Lirası karşılığı 1,18 TL kadardı. Türk Lirası'nın değer kazandığı süreçte, yurtdışından ülkemize sıcak para akımı oldu. Türkiye'ye Dolar getirip, Türk Lirası'na çevirip, bankaya yatıran veya devlet tahvili ya da hazine bonosu alan, TL'nin değerlenme sürecinde parasını yeniden Dolara çevirdiğinde büyük paralar kazandı. Bu uygulama Türkiye'nin döviz ihtiyacını karşıladı; ancak ithalatı da patlattı ve ucuz ithal ürünler nedeniyle Türkiye'de çeşitli sektörlerin büyük darbe yemesine yol açtı. Ancak böylece enflasyon oranı düşürüldü, insanlar ucuz ithal ürünlerden alarak, hayatlarından memnun kaldı. Enflasyon oranı düşünce devletin borçlanmada ödediği faiz de azaldı. Halbuki 2003 yılı öncesinde devletin vergi gelirlerinin çok büyük bölümü ve bütçenin önemli bir bölümü faiz ödemelerine gidiyordu. Devletin faiz harcamaları azalınca, kamu kesiminde yeni istihdam yaratıldı; devletin sosyal yardımları artırıldı. Hızla gerçekleştirilen özelleştirmelerden elde edilen önemli miktardaki gelirin bir bölümü de bu amaçla kullanılabilir. Bu arada da tüketici kredileri ve kredi kartı kullanımı yaygınlaştırıldı; insanlar, gelecekte elde edeceklerine inandıkları gelirleri (düşük faizle) peşin olarak harcayabildi. Böylece, sağlıklı bir temele dayanmasa ve bir süre sonra ülke ekonomisi açısından ciddi sorunlar yaratacak olsa da, insanların hayat standardı yükseldi. Bu uygulamalarla AKP'nin halkımız içindeki desteği ve oyları arttı.

Ancak son yıllarda bu politikada deniz bitti.

Başka gelişmelere de bağlı olarak yeni bir yola girmiş bulunuyoruz.

Uygulanan politikaların amacının üretimi ve istihdamı artırmak olduğu ifade ediliyor.

Burada sorulması gereken iki soru var?

Yeni politika Türkiye ekonomisini bugün içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarabilir mi?

Uygulanmasına başlanan politikanın faturasını hangi toplumsal sınıf ödeyecek? Bu politika, ister başarılı olsun, ister başarısız, işçi sınıfı açısından ne getirecek?

Önce uygulanmasına başlanan politikaya bakalım.

Sorun, Türkiye'nin döviz ihtiyacının karşılanması. Türkiye, kazandığından daha fazla döviz tüketiyor. Bu durum, Türkiye'nin dışa bağımlılığını artırıyor. Eski politikalarla ekonomiyi çevirmenin artık mümkün olmadığı bir duruma geldik. Bu koşullarda, ne yapılıyor? Bunların başarı şansı ne kadar?

Gündemdeki yeni politikanın özü ve özeti şu: Türk Lirası'nın değeri düşürülecek. Böylece (1) Türkiye'ye gelen turist sayısı artarak döviz kazandıracak; (2) Türkiye'de üretilen ürünler Dolar ve Euro bazında ucuzlayacağından, Türkiye'nin ihracatı artacak ve döviz kazanacağız (bu arada tüketim malları ithalatı azalacak); (3) Türkiye'de yatırım yapmak ucuzlayacak ve yabancı sermaye, sıcak para olarak değil, yatırım amacıyla Türkiye'ye gelecek, hem döviz kazandıracak, hem istihdam yaratacak.

Anlaşıldığı kadarıyla yeni strateji bu.

Peki, bu stratejinin başarı şansı ne kadar?

Türk Lirası'nın değeri eski dönemde kararlı bir biçimde artırılmıştı; şimdi kararlı bir biçimde düşürülüyor. Sayın Cumhurbaşkanı'nın ve diğer bazı yetkililerin faize ilişkin açıklamaları da bu süreci bilinçli bir biçimde teşvik ediyor.

Türkiye’de birçok ürün ve girdinin fiyatı Dolar ile belirleniyor veya ondan etkileniyor. Türk Lirası’nın değeri sürekli olarak düşürülünce, enflasyon oranı artıyor ve artacak. Bunun etkilerinin ne olması bekleniyor?

İktidarın hesaplarına göre, Covid-19 sonrasında uluslararası taşımacılık maliyetleri çok arttı. Bu koşullarda, Çin Halk Cumhuriyeti’nin üretip sattığı ürünlerin Türkiye’de üretilebilme olasılığı da yükseldi. Çin’de işgücü maliyetlerinin arttığı koşullarda, Türkiye’de işgücü maliyeti yeterince düşürülebilirse, Çin’in teknoloji avantajı etkisiz kılınarak, “tedarik zincirleri”nde zedelenen halka Türkiye’de tamir edilebilir; Türkiye bazı ürünlerde ihracatını artırabilir. Ancak bunun önkoşulu, Türkiye’de işgücü maliyetinin ve ücretlerin düşürülmesi.

İşgücü maliyetini iki türlü düşürebilirsiniz. Birinci yöntem, gelir vergisinin ve sosyal güvenlik primlerinin (işçi ve işveren payı) azaltılması, işverenlere istihdama dayalı bazı teşviklerin verilmesidir. İkinci yöntem, işçilerin ücretlerinin ve yan ödemelerinin düşürülmesi ve/veya işçilerin iş yoğunluğunun artırılmasıdır; işçi sömürsünün daha da yoğunlaştırılmasıdır.

Bunlar gerçekleştirilebilirse, Türkiye’nin ihracatı artacak, döviz sıkıntısı sorunu bir ölçüde de olsa çözülecektir.

Ancak şimdiye kadarki uygulama bu politikanın pek başarılı olamayacağını gösteriyor. Türkiye’nin ithalatının yaklaşık yüzde 90’ı yatırım malları ve ara mallarından oluşmaktadır. TL değer yitirdikçe, ithal girdi maliyetleri artmaktadır. Türkiye’den mal alan şirketler, Türkiye’deki gelişmeleri yakından izlediklerinden, Türkiye’de işgücü maliyetindeki düşüşleri dikkate alarak daha düşük fiyat vermektedir. İhracat ancak fiyatların daha da düşürülmesiyle mümkün olabilecektir.

Bazı ürünlerde Çin’in yerini alabilmek geçici bir süre için mümkün olabilir; ancak orta vadede bunun bir garantisi yoktur.

Aşırı değerli Türk Lirası politikasının uygulandığı dönemde Türkiye’ye gelen yabancı sermayenin (veya yurtdışına kaçırılmış yerli sermayenin Türkiye’ye yabancı şapka ile getirilen bölümünün) öncelikli amacı, kısa vadede büyük kârlar elde edip, anında çekip gidebilme idi. Bunu bir dönem başardılar. Şimdi uygulanan politikanın amacı, Türkiye’yi yabancı sermaye yatırımları için çekici hale getirmek. Yabancılar Türkiye’de eskiden beri var olan bazı şirketleri satın alıyor. Yeni yatırım yapan pek yok, ancak yatırım yapacakları umuluyor. Ucuz Türk Lirası sayesinde ucuzlayan Türk şirketlerinin böylece daha kolay pazarlanabileceği ve Türkiye’nin döviz sorununa çözüm bulunabileceği düşünülüyor. Gerçekten yatırım yapan olursa da, istihdamda artış sağlanacaktır.

Türk Lirası’nın hızlı bir biçimde değer yitirmesi, Türkiye’yi yabancı turistler için daha da çekici hale getirebilir. Düşürülen işgücü maliyetleri de bu sürece katkıda bulunacak. Bugünkü kurlarla, Almanya’da, Fransa’da, Belçika’da, ABD’de düzgün bir lokantada bir öğün yemeğe ödenecek parayla Türkiye’de iyi bir tatil köyünde herşey dahil bir gün kalmak mümkün. Amaçlanan, artırılacak turizm gelirleriyle döviz ihtiyacının karşılanması.

Ancak Covid-19 ve Türkiye’nin diğer bazı ülkelerle yaşadığı sorunlar dikkate alındığında, bu politikanın da ne kadar etkili olacağı kuşku.

Bu süreçte Merkez Bankası’nın politika faizinin indirilmesinin ülkede genel faiz oranları üzerindeki etkisi de tartışmalı.

Merkez Bankası bu oranı ne kadar indirirse indirsin, piyasada oluşan faiz oranı çok farklı. Türkiye’nin uzun vadeli borçlanmasında ülke içinde ödediği faiz oranı da Merkez Bankası’nın politika faizi oranından çok daha yüksek. Özel bankalar mevduata ödediği faizlerini düşürüyor, ancak verdiği kredilerin faizlerini düşürmüyor. Ekonomik büyümede bir dönem önderlik yapan inşaat sektörü, 2021 yılı içinde ciddi bir gerileme yaşıyor. Kamu bankaları, siyasi karar uyarınca, özellikle inşaat sektörünü canlandırabilmek amacıyla, düşük faizli konut kredilerini (zarar etmeyi göze alarak) uyguluyor ve inşaat sektörünü yeniden canlandırmaya çalışıyor. Ancak devletin borçlanmasında ödediği faiz oranı sürekli olarak artıyor.

2000’li yıllarda devletin önemli gelir kaynaklarından biri, özelleştirmelerdi. Bugün özelleştirilecek fazla bir varlık kalmadığından, bu kaynağın da büyük ölçüde kurduğundan ve iktidarın elindeki olanakları daha da sınırlandırdığından söz edebiliriz.

Diğer taraftan, Türkiye ekonomisinde yaşanan istikrarsızlıklar, Türkiye’nin uluslararası piyasalarda borçlanırken ödediği faiz oranını çok yükseltiyor. Kamu kesiminin dış borçlarının sürekli arttığı

koşullarda, devlet bütçesinden dış kredilerin faizi için ödenecek miktar giderek artıyor. Aynı durum, enflasyonla birlikte yükselen piyasa faizinin devlet bütçesi üzerindeki yükü açısından da geçerli.

Tüm bu olgular dikkate alındığında, uygulanmaya başlandığı belirtilen yeni ekonomi stratejisinin Türkiye ekonomisini düzlüğe çıkarma olasılığı pek gözükmüyor.

Bu sürecin işçi sınıfı üzerindeki etkileri ve işçi sınıfının olası tepkilerini de yarınki yazımda ele alacağım.